

Italo calvino
PONAS PALOMARAS

Iš italų kalbos vertė Toma Gudelytė

R A R A

Vilnius, 2024

PALOMARAS PAJŪRYJE

PERSKAITYTI BANGĄ

Jūra lengvai pasišiaušusi, į smėlėtą krantą plekšnoja mažos bangelės. Ponas Palomaras stovi krante ir spokso į bangą. Nėra taip, kad būtų užsimiršęs kontempliudamas bangą. Jis visai nėra užsimiršęs, mat puikiai žino, ką veikia: jis nori žiūrėti į bangą, ir žiūri. Ne kontempliuoja, mat kontempliacijai būtinas tinkamas temperamentas, tinkama dvasinė būseną ir tinkamas išorinių aplinkybių derinys; ir nors ponas Palomaras iš principo neturi nieko prieš kontempliaciją, jo atveju nė viena šių trijų sąlygų nepasitvirtina. Galų gale ne „į bangas“ jis žiūri, o į vieną vienintelę bangą – privengdamas miglotų pojūčių, kiekvienam savo veiksmui jis parenka apibrėžtą ir tikslų objektą.

Ponas Palomaras stebi, kaip jūros tolyje išnyra banga, kaip ji ima augti, artėti, keisti formą ir spalvą, tada apsideja pati save, perlūžta, subliūkšta ir atsitraukia. Dabar jis galėtų tikėti pasiekęs užsibrėžtą tikslą ir keliauti namo. Vis dėlto nepaprastai sunku atskirti bangą nuo gretimai vilnijančios ir, regis, stumtelinčios, o kartais ją prisi-vejančios ir parbloškiančios bangos; panašiai sunku atskirti ir nuo

pirmiau nusiritusios bangos, kuri, sakytum, tempėsi ją iš paskos į krantą, bet staiga apsigrėžė, lyg apsisprendusi ją sustabdyti. O dargi turint galvoje bangos plotį, lygiagretų kranto linijai, darosi sunku nustatyti, ties kuriuo tašku judantis frontas išsiplečia tolygiai, o kur atsiskiria ir dalijasi į paskiras bangas, vis kitokias savo greičiu, forma, jėga ir kryptimi.

Trumpai tariant, neižmanoma stebėti bangos neatsižvelgiant į painius ją sudarančius elementus ir į tuos elementus, lygiai taip pat painius, kuriuos ji nulemia. Šie elementai kinta nuolatos, todėl viena banga visada išsiskiria iš kitų; tačiau tiesa ir tai, kad banga visada panaši į kitas, nebūtinai gretimas ar vilnijančias iš paskos; trumpai tariant, esama atsikartojančių formų ir sekų, nors jos erdvėje beigi laike ir išsidėsto netaisyklingai. Kadangi šią akimirką pono Palomaro tikslas vienas – tiesiog *matyti* bangą, o tiksliau, užčiuopti visas jos sudedamąsias dalis vienu metu ir nieko nepražiūrint, jo žvilgsnis tol liks sutelktas į krantą pliekiančio vandens judesį, kol užčiuops anksčiau nepastebėtus elementus; tik įsitikinęs, jog vaizdas atsikartoja, ponas Palomaras bus tikras išvydęs viską, ką ir norėjo išvysti, ir galės nutraukti stebėjimą.

Ponas Palomaras, būdamas nervingas žmogus, kuriam tenka gyventi pašėlusiai lekiančiame ir pergrūstame pasaulyje, yra linkęs riboti ryšius su išorės pasauliu ir, gindamasis nuo bendros neuras-tenijos, jis kiek galėdamas kontroliuoja potyrius.

Judėdama į priekį, bangos kupra staiga kilsteli vienur labiau nei kitur ir kaip tik ten supursloja balta puta. Kai bangą nuo kranto skiria tam tikras atstumas, puta spėja atlikti kūlvirstį ir vėlei išnykti, lyg praryta, o sykiu sugrįžti ir viską pasiglemžti, tik šįkart šokteldama iš apačios, lyg iš po baltutėlio kilimo, užgulusio krantą ir pasitinkančio atsiritančią bangą. Visgi, kai jau tikiesi, kad banga nusiris šiuo baltuojančiu kilimu, staiga susizgrimbi, jog bangos nebėra, likęs tik kilimas, o ir šis skubriai pradingsta, virsta sudrėkusiu ir paskubom

atsitraukiančiu kranto blizguliu, tarytum išstumtas sauso ir balzgano smėlio, plečiančio savo banguotą pasienio ruožą.

Dar būtina atsižvelgti į fronto įlinkius, kuriuose banga dalijasi į du sparnus: vienas jų veržiasi į krantą iš dešinės į kairę, o kitas – iš kairės į dešinę; sparnų išsiskyrimo ar susilieimo taškas sutampa su atbuline smaile, sekančia paskui sparnų judesį, nors visad truputį atsiliekančia ir pavaldžia jų sampynos kaitai, kol kita galingesnė banga ją pasiveja, vėlgi su ta pačia išsiskyrimo-susilieimo problema, o paskui – dar kita, galingesnė, išrišanti mazgą per lūžį.

Paėmus bangų schemą pavyzdžiu, matyti, kaip krantas siunčia jūron vos įžiūrimas smailes, šios tįsta palei panardintas seklumas, srovių formuojamas ir vėl išardomas sulig kiekvienu potvyniu ir atoslūgiu. Būtent vieną šių plokščių smėlingų liežuvių ponas Palomaras ir yra pasirinkęs kaip žiūros tašką, nes bangos pliekia jį įstrižai tiek viena, tiek kita kryptimi, ir peršokdamos pusiau apsemtą paviršių pasitinka iš kitapus atsiritančias bangas. Tad norint išsiaiškinti, kaip padaryta banga, būtina atsižvelgti į šiuos priešingų krypčių postūmius, iš dalies jie vienas kitą atsveria, iš dalies susijungia ir gamina bendrą visų postūmių ir atostūmių purslojimą kasdiene bangų puta.

Dabar ponas Palomaras stengiasi apsibrėžti stebėjimo lauką; sutelkus dėmesį, tarkim, į dešimties metrų kranto ir dešimties metrų jūros kvadratą, galima sudaryti visų bangos judesių, atsikartojančių tame kvadrato skirtingu dažniu per tam tikrą laiką, aprašą. Sudėtingiausia nustatyti vandens kvadrato ribas, nes jei labiausiai nutolusia kraštine jis nusprendžia laikyti, pavyzdžiui, atsiritančios bangos liniją, tai ši artėdama jo pusėn ir stiebdamasi aukštyrą paslepia nuo akių visa, kas veriasi anapus, – ir štai tyrinėjama erdvė apvirsta ir tuo pat metu prisiploja.

Šiaip ar taip, ponas Palomaras bando neprarasti ryžto ir kaskart įtiki žvilgsniu aprėpęs viską, ką įmanoma aprėpti iš pasirinkto žiūros taško, bet tada ir vėl išlenda kas nors, ko nebuvo numatęs. Jei ne ši

nekantra pasiekti užbaigtą ir galutinį vaizdinio eksperimento rezultatą, bangų stebėjimas būtų gana atpalaiduojantis užsiėmimas, dargi gelbstintis nuo neurastenijos, infarkto bei skrandžio opos. Ir galbūt galintis pasiūlyti raktą pasaulio kompleksiskumui, susiaurintam iki paprastesnės mechanikos, atrakinti.

Visgi, kaskart stengiantis apibrėžti bangos modelį, reikia atsižvelgti į ilgąją bangą, atsiritančią statmenai lūžtančių bangų kryptimi ir lygiagrečiai krantui, kol nuvilnija tęstine ir nežymiai kilstelinčia ketera. Padriki bangų krūpčiojimai ties pajūriu nedrumsčia vientiso šios solidžios, statmenai juos skrodžiančios keteros, nežinia iš kur atskriejančios ir kuria linkme keliaujančios, polėkio. Galbūt tai rytinio vėjo dvelksmas virpina jūros paviršių įstrižai giluminiam postūmiui, kurį sukelia vandens masė atviroje jūroje, tačiau ši iš oro gimstanti banga surenka pakeliui dargi įžambius, iš vandens gimstančius postūmus, pakreipia juos ir ištiesina sava kryptimi nuplukdydama drauge. Taip ji noksta ir įgauna jėgos, kol susidūrimas su priešingos krypties bangomis pamažėl ją nugludina ir ištirpdo su visam, arba lenkia, kol suplaka su viena iš daugelio įžambių bangų dinastijų ir išmeta su kitomis į krantą.

Sutelkus dėmesį į vieną kurį aspektą, šis šokteli į pirmą planą ir pasiglemžia regos lauką, kaip tam tikruose paveiksluose, kai pakanka užmerkti akis, o atsimerkus perspektyva jau būna pakitusi. Dabar šioje skirtingomis kryptimis judančių keturų sampynoje bendras vaizdas rodosi suskaidytas į išnyrančius ir vėl dingstančius kvadratėlius. Pridėkime ir tai, kad kiekvienos bangos atoslūgis taip pat pasižymi jėga, kliudančia atsiritančioms bangoms. Ir sutelkus dėmesį į tokius atvirkštinius postūmus ima rodytis, kad tikrasis judesys yra tas, kuris atsispiria nuo kranto ir juda į atvirą jūrą.

Galbūt tikrasis pono Palomaro netrukus pasieksimas rezultatas – išjudinti bangas priešinga kryptimi, apversti laiką, įžvelgti tikrąją pasaulio esmę anapus jusliškų ir protinių įpročių? Ne, jį apima

lengvas svaigulys, nieko daugiau. Nugali atkaklumas, stumiantis bangas į krantą: ir tikrai, bangos kaip reikiant išsipūtė. Gal kartais mainosi vėjas? Vargas, jei vaizdinys, kurį ponas Palomaras taip detalai sudėliojo, imtų ir susijauktų, nepataisomai išsibarstytų. Tik tuo atveju, jei pavyks žvilgsniu išlaikyti visus bangos elementus, bus galima judėti į antrą eksperimento etapą: išplėsti įgytas žinias visai visatai.

Tereikia neprarasti kantrybės, tačiau netrukus taip ir nutinka. Ponas Palomaras tolsta smėlėta pakrante įsitempusiais nervais, koks čionai ir atėjo, tik dar labiau viskuo abejodamas.

APNUOGINTOS KRŪTYS

Ponas Palomaras pėdina vieniša pakrante. Pakeliui sutinka vos vieną kitą mauduolį. Priešais jūrą guli jauna moteris, deginasi saulėje apnuoginusi krūtis. Palomaras, diskretiškas žmogus, nukreipia žvilgsnį į jūros horizontą. Žino, kad panašiomis aplinkybėmis moteris, priartėjus nepažįstamajam, dažniausiai suskumba prisidengti, o tai jį liūdina: nes yra neteisinga mauduolės, kuri ramiai sau deginasi saulėje, atžvilgiu; nes prašalaitis pasijunta ramybės drumstėju; nes netiesiogiai sutvirtinamas nuogybės tabu; nes pusiau gerbiamos normos skatina netvirtą ir nenuoseklų elgesį, užuot skleidusios laisvę ir nuoširdumą.

Tad vos užmatęs toluomoje ryškėjant bronzos rausvumo apnuogintos moters krūtinės siluetą, Palomaras skuba nukreipti galvą taip, kad žvilgsnio trajektorija liktų pakibusi tuštumoje ir užtikrintų pilietinę pagarbą asmeniui supančiai nematomai ribai.

Ir visgi, – mąsto Palomaras žengdamas pirmyn ir, horizontui priešakyje ištuštėjus, atgavęs akies obuolio judėjimo laisvę, – taip

elgdamasis pats demonstratyviai atsisakau teisės žiūrėti, taigi pats stiprinu elgesio normą, kuria remiantis krūties vaizdą būtina drausti, taigi savanoriškai uždedu sau protinę liemenėlę, pakibusią tarp mano akies ir moters krūtinės, kuri, sprendžiant iš švytėjimo, pasiekusio mane ties regos lauko paribiu, rodosi gaivi ir maloni akiai. Trumpai tariant, manasis nežiūrėjimas implikuoja, kad vis dėlto mąstau apie aną nuogumą, kad jis man rūpi, o juk ir tokią laikyseną vadintume nediskretiška ir retrogradiška.

Griždamas po pasivaikščiojimo ponas Palomaras darkart praeina pro mauduolę ir šikart žiūri tiesiai priešais save, taip, kad žvilgsnis vienodai siektų ir atsitraukiančių bangų putą, ir sausumon užtrauktų valčių korpusus, ir ant smėlio užtiesto rankšluosčio audinį, ir balkšvą odos pilnatį su rusvu krūties spenelio ratilu, ir ūkanoj skendinčios pakrantės kontūrą, pilkuojantį dangaus fone.

Na štai, – mąsto patenkintas savimi ir žengdamas toliau, – man pavyko padaryti taip, kad krūtinę visiškai sugertų kraštovaizdis ir kad mano žvilgsnis neslėgtų moters labiau už žuvėdros ar sidabrinės menkės žvilgsnį.

Bet ar taip elgtis tikrai teisinga? – mąsto toliau. – Ar kartais nesuplokštiniu žmogiškosios esaties iki daiktų plotmės, ar nepaverčiu jos objektu ar dar blogiau: sudaiktinu tai, kas esmiškai moteriško esti žmogui? Ar kartais taip neatkartuju seniai įsitvirtinusios vyrų viršenybės įpročio, su metais virtusio užkietėjusiu įžūlumu?

Ponas Palomaras apsigręžia ir pėdina atgal. Dabar gi, nužvelgdamas pakrantę nešališkai objektyviai, jis tyčia elgiasi taip, kad akys, moters krūtimis patekus į jų regos lauką, kaipmat pastebėtų nenuoseklumą, įtrūkį, kone blykstelėjimą. Žvilgsnis slysta pirmyn, kol paliečia įtemptą odą, atsitraukia it lengvu krūptelėjimu įvertinęs kitokią vizijos konsistenciją bei ypatingą jos svarbą ir kurią laiką sustoja pusiaukelėje įvertindamas linkį, matomą greta krūties

iškilumo per atstumą, išsisukinėjančiai, bet ir proteguojančiai, o paskui toliau tęsia kelionę, lyg niekur nieko.

Tokiu būdu mano laikysena tampa nedviprasmiška, – mąsto Palomaras, – be galimų nesusipratimų. Vis dėlto, ar toks žvilgsnio klaidžiojimas nebus palaikytas tariamu pranašumu, lyg menkinčiau krūtis ir jų reikšmę, lyg norėčiau nustumti jas nuošaliau, į paribius ar tarp skliaustelių? Štai ir vėl ištremiu moters krūtinę į prieblandą, kurioje jas šimtmečiais kalino seksomaniška drovybė ir geidulin-gumas, kaip didžiausią nuodėmę...

Tokia interpretacija prasilenkia su geriausiais Palomaro ketini-mais, ir nors jis priklauso brandžiai kartai, siejančiai moters krūtų nuogybę su intymia meilės idėja, Palomaras palankiai vertina visuo-menės papročių kismą – ir dėl to, ką šis įkūnija kaip atviresnio mentaliteto atspindį, ir dėl to, kad šis konkretus reginys jam malonus. Kaip tik šį nesuinteresuotą padrąšinimą ponui Palomarui ir norėtusi perteikti žvilgsniu.

Palomaras staigiai apsisuka. Ryžtingais žingsniais darskiai pajuda saulėje gulnčios moters pusėn. Dabar jo žvilgsnis, geismingai glamonėjantis peizažą, su ypatinga atida stabtels ties mauduolės krūtimis, tačiau iškart apgaubs jas palankumu ir dėkingumu už viską: už saulę ir dangų, už palinkusias pušis ir kopas, už smėlį, už uolas, už debesis, už jūržoles, už kosmosą, besisukantį aplink šias kūniškų aureolių smailes.

Tai turėtų su visam nuraminti vienišą mauduolę ir išlaisvinti nuo klaidinančių bei nepagrįstų prielaidų. Bet vos Palomaras vėl ima artintis, moteris žaibiškai strykteli, prisidengia krūtinę, prunkšteli ir nueina piktaigu žūčiodama pečiais, lyg kratydama nuo savęs įkyrų satyro priekabiavimą.

Žalingų papročių inercija, – karčiai konstatuoja Palomaras, – neleidžia deramai išreikšti skaidriausių ketinimų.